

Príloha časopisu LISTY Slovákov a Čechov

Vážení čitatelia,

v druhom tohtoročnom vydaní Študentských listov by sme vám radi predstavili vybrané ukážky z jednej z víťazných prác súťaže žiakov gymnázií Dva v jednom, český a slovenský národ v Československu, ktorá sa uskutočnila v rámci VI. konferencie stredoškolskej mládeže, usporadúvanej Klubom slovenskej kultúry. Text Kultúrne spolky v Žiline v období 1. Československej republiky sa zaoberá – ako už samotný názov naznačuje – kultúrnymi, predovšetkým divadelnými spolkami a spevokolmi v žilinskom regióne v období 1. Československej republiky, teda v rokoch 1918 – 1939. Autorka Martina Kasášová tak čitateľom vo veľkom rozsahu vykresľuje prostredie, okolnosti i problémy, s ktorými sa žilinské kultúrne spoločnosti, minimálne regionálneho významu, museli popasovať.

redakcia

Kultúrne spolky v Žiline v období 1. Československej republiky

Divadelné dianie v Žiline 1918 – 1939

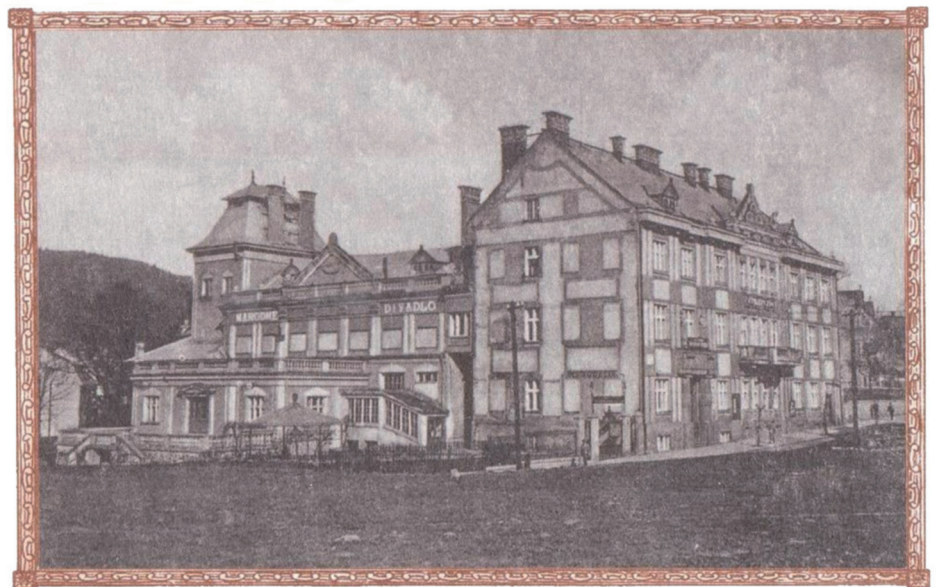
Na rozvoj žilinského divadelného života malo veľký vplyv založenie SND v Bratislave a činnosť Ústredia slovenských ochotníckych divadiel (ÚSOD) pri Matici Slovenskej v Martine.

Dva najvýznamnejšie ochotnícke spolky existujúce v Žiline sa nazývali Kollár a Hviezdoslav. Pôsobil tu aj divadelný krúžok FRTJ (mal vo svojom repertoári dramatizáciu Ohňa od Henriho Barbussa s názvom Žalujem, aktovku Prvý máj od českého autora J. K. Hradského, Hegnerov Prieboj, Skazu od Macháča a ďalšie). V r. 1925 uviedol FRTJ divadelnú hru Škriatok a predstavenie Mene, Tekel, Urfasin; Križník Potemkin predstavili v r. 1927, nasledujúci rok to bola Bognerova Dorina smrť a v r. 1929 Vránovi Plavci na Volge. V Závodí vznikol krúžok J. Palárika a v Budatíne Ľ. Štúra.

Významným medzníkom sa stalo postavenie Katolíckeho domu s Národným divadlom v r. 1925 – 1926. Okrem miestnych spolkov tu mala vystúpenie napríklad aj činohra bratislavského SND. V Národnom divadle bolo umiestnené aj kino Československého červeného kríža Bio Humanitas.

Spolok divadelných ochotníkov Kollár

Spolok združený v ÚSOD, založil správca dievčenského gymnázia v Žiline Ján Trpák

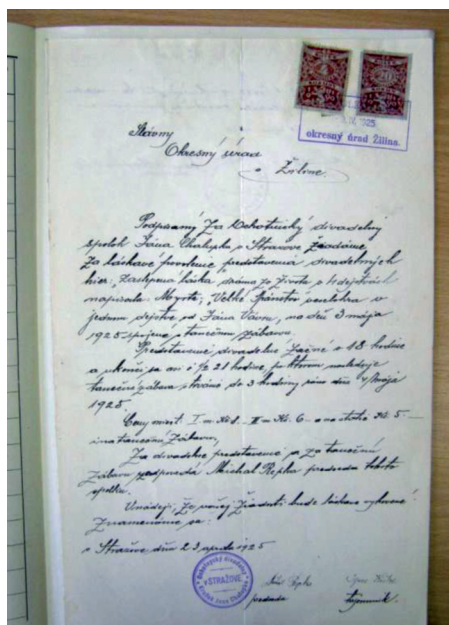

Národné divadlo v Žiline – pôvodný stav

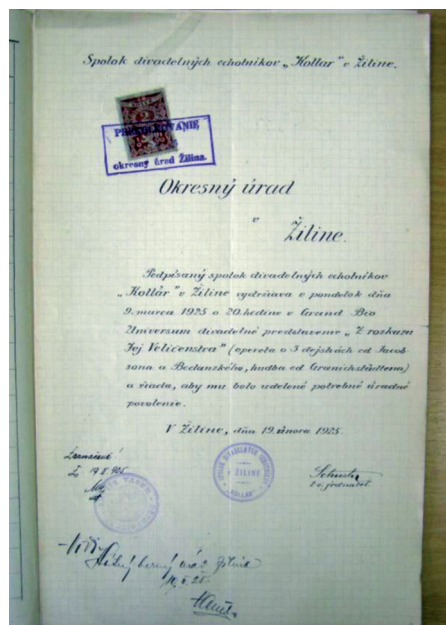
v roku 1922. Kollár sa sústredil hlavne na operetné predstavenia. V r. 1923 naštudovali operetu Stambulská ruža od Lea Falla, hrali tiež Grófkú Maricu, Čardášovú princeznú, Grófa Luxemburského a iné. Stanovy spolku schválili 18. 11. 1922.

Cieľom spolku bolo „rozvíjať dramatické umenie a slovenskú dramatickú literatúru, budiť

záujem o slovenské divadelné umenie... pracovať na zvýšení mravnej a kultúrnej úrovne života... podporovať podniky verejnoprospešné a podporovať snahy ÚSOD.“ Kollár usporadúval divadelné predstavenia, verejné prednášky, kurzy, večierky a zábavy, výlety alebo aj čítanie odbornej literatúry. Hmotné prostriedky získaval z členských príspevkov, darov,

Žiadosť spolku J. Chalupku o povolenie divadelného predstavenia

Oznámenie spolku Kollár o predstavení operety Z rozkazu jej veličenstva

Členovia spolku Kollár

odkazov alebo podpôr. Rozvíjanie operetného žánru Kollárovi umožňovala najmä vojenská hudba 41. pešieho pluku, ktorá mala vysokú umeleckú úroveň. O rozvoj tohto žánru sa zaslúžili predovšetkým Ján Trpák a jeho manželka, kapitán V. Eret, profesor Metlický, Vlasta Metlická, B. Goldstein a ďalší. Žáner operety veľmi vyhovoval mestskej smotánke. Kollár sa spomína aj v správe okresného náčelníka pre ministerstvo zahraničných vecí o organizáciách duševných pracovníkov v Žiline z 1. 6. 1924. Spolok Kollár takisto aktívne prevzal iniciatívu pri stavbe budovy Národného divadla v Žiline. Okrem iného získal v septembri 1924 povolenie na usporiadanie zbierky na území Považskej župy z dôvodu, že ide o celonárodný záujem. Zbierka bola povolená hárkami na zbierku, rozoslaním prosebných listov a predajom tehál (lístkov) po 1 Kčs za kus. Pôvodne sa mala uskutočniť 15. 9. – 15. 12. 1925, ale keďže sa pre rôzne prekážky nekonala, bola presunutá na dobu 1. 6. – 31. 8. 1926. Na začiatku októbra toho istého roka bola zaslaná žiadosť žilinskému okresnému výboru o darovanie väčšej finančnej čiastky na výstavbu. Uvádza sa v nej, že mestská rada už na tento projekt venovala potrebný pozemok a mnohé priemyselné a obchodné firmy venovali stavebný materiál. Okresný výbor ocenil význam stavby divadla a uzniesol sa na príspevku v hodnote 1000 Kčs. Výstavba Národného divadla prebehla v rokoch 1925 – 1926. Kollár bol najaktívnejším zo žilinských ochotníckych divadiel. Za rok 1925 odohral operety Rozvedená pani, Grófká Marica a Z rozkazu jej veličenstva. V roku 1926 predviedol hru Hon za kúzelníkom od V. Sedláčka a ďal-

ší rok to boli predstavenia Ženské slzy (Görner), Blázinec na 1. Poschodí (Šamberk), Veselé pásmo (Vávra), Lastovičie hniezdo a opereta Čardášová princezná. V roku 1928 uskutočnili predstavenie Láska si nedá poručať a v r. 1929 to boli Krpčky sv. Floriána. **Dramatické združenie Hviezdoslav** Dramatické združenie Hviezdoslav založil v r. 1922 Dr. Václav Vávra, správca Československej štátnej reálky Jána Palárika. Zameriavalo sa na činoherné divadelné predstavenia. Stanovy spolku boli schválené 19. 1. 1922. Tento spolok sa tiež spomína v správe okresného náčelníka o organizáciách duševných pracovníkov. Dramatická činnosť Hviezdoslava bola pestrá: napr. z roku 1925 boli zdokumentované predstavenia Strakonický dudák od J. K. Tyla, Macháčkova veselohra Ženísi a Averčenkova aktovka Žena zloděj, všetky v Grand Bio Univerzum. Pri príležitosti 108. narodenín Henrika Ibsena uviedli v r. 1928 hru Strašidlá a ešte v tom istom roku bol odohraný aj Brožíkov Táta dlouhán. Spoločne s valným zhromaždením spolku sa v r. 1932 uskutočnil aj kultúrny program. **Dramatický krúžok divadelných ochotníkov Ľudovíta Štúra** Dňa 8. januára 1931 sa v Budatíne u hostiteľa Jozefa Hollého konalo stretnutie prípravného výboru Dramatického krúžku Ľudovíta Štúra. Na tomto stretnutí sa vytvoril spolok, združený vo zväze „Ústredie slovenských ochotníckych divadiel“ (ÚSOD) a boli podpísané aj jeho stanov. Stanovy krúžku schválili 3. 3. 1931. Podľa stanov bolo cieľom spolku „pestovať dramatické umenie a dramatickú literatúru slovenskú, budiť záujem o slovenské divadelné umenie... pracovať na zvýšení mravej

a kultúrnej úrovne života...“ Spolok usporadúval divadelné predstavenia, verejné i spolkové prednášky, večierky atď. Takisto bolo jeho cieľom pestovanie stykov s inými spolkami, hlavne v rámci ÚSOD. Podmienkou prijatia bol u mužov dovŕšený vek 17 rokov, u žien 15 rokov, osobná bezúhonnosť a schopnosť. Prijatie bolo podmienené prihláškou na základe odporúčania niektorého člena výboru a väčšinou hlasov výboru. Všetci členovia spolku si boli navzájom rovní a mali právo používať spolkový majetok. Členom spolku prestával byť ten, kto z neho vystúpil, bol vylúčený, alebo kto napriek nariadeniu pokladníka nesplatil povinné príspevky za 5 mesiacov. Valné zhromaždenie spolku sa stretávalo raz do roka, skúmali sa na ňom správy činovníkov, prebiehali voľby členov výboru, rozhodovalo sa o výške členských príspevkov, uznášalo sa o návrhoch a odvolaniach proti nim, rozhodovalo sa o zmene stanov alebo prípadnom rozídení spolku. V roku 1933 získal krúžok druhé miesto na okresných divadelných pretekoch v Závodi. Najväčšiu zásluhu na úspechoch spolku mal Martin Ondrušek, Julka Hajaštiaková, Zlatica Korčeková, bratia Korenyovci, súrodenci Slotovci a ďalší. **Divadelný krúžok Jána Palárika** Zo Závodia pochádzal Divadelný krúžok Jána Palárika. Mal 100 členov, z toho 50 tvorili herci, preto bol krúžok schopný nacvičovať aj viacero hier naraz. Spolok využíval aj sálu a javisko v Potravnom družstve. Najväčšiu zásluhu na jeho rozvoji mala rodina Hrdých, najmä Jozef a Júlia Hrdí, M. Zlatohlávková, Florián Mráz a ďalší. Spolok bol taký úspešný, že mu v r. 1933

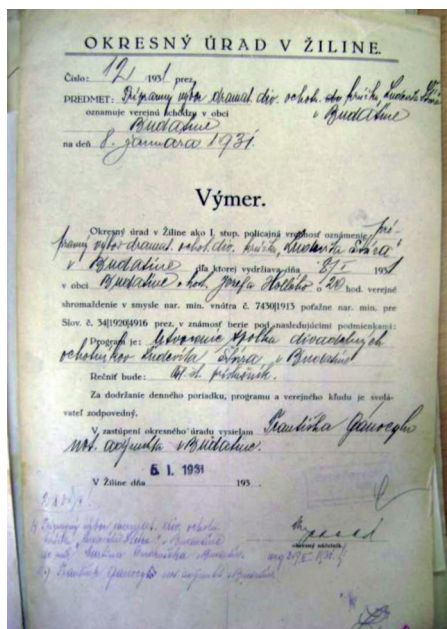
bola zverená organizácia okresných divadelných pretekov. Zúčastnilo sa 9 krúžkov a práve Divadelný krúžok Jána Palárika obsadil prvé miesto s Tajovského hrou Tma. S touto hrou zvíťazili ešte ten istý rok aj na celoslovenských pretekoch v Martine v kategórii dedinských krúžkov. Krúžok dosiahol veľa úspechov, s jednoaktovkou V službe od Tajovského dokonca ako prví ochotníci vystupovali v Národnom divadle v Bratislave. Rozvážnou politikou spolku bolo, že si vždy vyberal hry, ktoré mali čo povedať divákovi, pre ktorých hrali.

Medzi predstavenia odohrané krúžkom patrili aj Povinnosti a veselohra Pán Tomáš z r. 1925, Kubániho hra Hôrni chlapi uvedená v r. 1927, v r. 1928 hra Blažitelia od Hanzalika, Sen sirôt československého legionára (autor Š. Šálek) a M. O. Horváthovej Slovenská sirota. V tomto roku spolok usporiadal aj prednášku o M. R. Štefánikovi.

Ochotnícky divadelný krúžok Jána Chalupku

10. októbra 1924 vznikol v Strážove Ochotnícky divadelný krúžok Jána Chalupku. Divadelný krúžok vznikol ako pobočný spolok ÚSOD. Jeho stanovy schválil župný úrad v Martine 5. 1. 1925. Predsedom spolku sa stal vlakovodca Michal Repka z Nového Chlmca a podpredsedom mlynár Bajo Jozef ml.

Cieľom krúžku bolo rozvíjanie slovenského dramatického umenia a literatúry, zvyšovanie kultúrnej a mravnostnej úrovne života občanov aj budenie záujmu o divadlo v širokých ľudových vrstvách. Spolok usporadúval predstavenia, prednášky, dramatické cvičenia, slávnosti či zábavy. Okrem členských príspevkov a darov získaval finančné prostriedky aj zo ziskov za svoje podujatia.

Oznámenie o stretnutí prípravného výboru divadelného krúžku L. Štúra

Všetci členovia spolku si boli rovní a mali svoje práva aj povinnosti. Medzi ich práva patrilo používanie majetku spolku, účinkovanie v predstaveniach na zábavách, ako aj možnosť sťažovať sa, pokiaľ si mysleli, že ich schopnosti nie sú dostatočne ohodnotené, prezeráť si písomnosti spolku a ďalšie. Členovia boli povinní splácať mesačné príspevky, dodržiavať stanovy, podriaďiť sa uzneseniu valného zhromaždenia a i. Členom spolku prestával byť ten, kto vystúpil, bol vylúčený 2/3 väčšinou hlasov alebo nezaplatil členské za 5 mesiacov.

Raz ročne sa konalo valné zhromaždenie krúžku, na ktorom sa predkladali správy za posledný rok, prebiehali voľby členov výboru a kontrolórov účtov, určila sa výška členského, uznášalo sa o návrhoch výboru a členov a rozhodovalo sa o zmene stanov alebo prípadnom rozpustení spolku.

Okrem valného zhromaždenia riadil spolkové záležitosti aj výbor, zložený z predsedu, podpredsedu, siedmich členov výboru a dvoch náhradníkov. Členovia výboru si po svojom zvolení rozdelili funkcie pokladníka, tajomníka, režiséra, domáceho správcu atď.

Zánik spolku mohol nastať so súhlasom 3/4 členov na valnom zhromaždení.

Z rôznych predstavení uvedených týmto ochotníckym krúžkom sú to napríklad: v r. 1925 veselohra Můj Jožko, ktorú napísala Terézi Vansová, Zaslepená láska a Vávrovo Veľké panstvo alebo v r. 1927 hra Kubo od Jozefa Hollého.

Hudobný život v Žiline 1918 – 1939

So vznikom 1. Československej republiky nastalo v hudobnom živote Žiliny oživenie. Významnú zásluhu na tom mali českí hudobníci,

ktorí tu pracovali v rôznych povolaniach. Občas sa v Žiline zdržiaval aj slávny český huslista Jan Kubelík. Veľký podiel na hudobných podujatiach mala vojenská hudba 41. pešieho pluku. Spoluúčinkovala najmä v ochotníckych operetách.

Možnosti hudobných podujatí sa rozšírili, keď bol vybudovaný reprezentačný Katolícky dom s Národným divadlom, v ktorom sa usporadúvali koncerty a divadelné predstavenia. Konalo sa tu aj najväčšie hudobné podujatie 20. rokov v Žiline; predstavenie oratória Svätá Ľudmila od Antonína Dvořáka 13. marca 1927, len rok po slovenskej premiére v Bratislave. Účinkovalo Akademické spevácke združenie z Bratislavy, videnský československý spevácky zbor Lumír, poprední sólisti z Bratislavy (aj J. Blaho). Dirigoval Dobroslav Orel, režisérom bol Zdeněk Ruth-Markov. Žilinu navštevovali aj poprední svetovo známi umelci. Napríklad slávny komorný spevák Leo Slezák tu koncertoval 23. mája 1927.

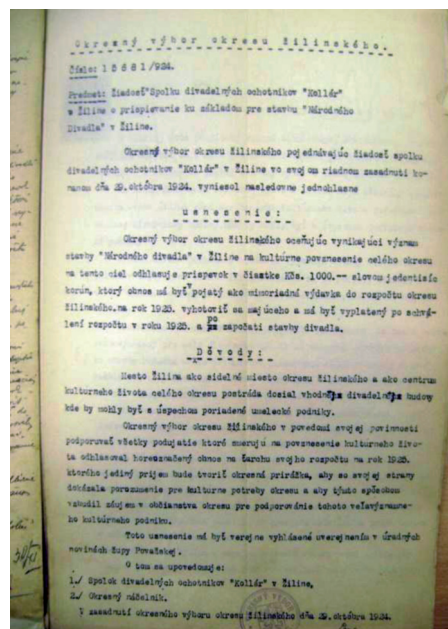
Význam v hudobnom živote mali FRTJ (Federatívne Robotnícke Telovýchovné Jednoty), ktoré vo výchovných podujatiach zahŕňali hudbu aj spev. Bol založený aj Robotnícky spevok. Prvé väčšie vystúpenie mal pri príležitosti osláv 1. mája 1923 v Grand Bio Univerzum pred 900 poslucháčmi. Ďalším súborom činným pri FRTJ bol prevažne dievčenský tamburášsky súbor.

Dôležitým medzníkom v kultúrnom rozvoji Žiliny bolo aj založenie hudobnej školy v r. 1927. Otvoril ju absolvent pražského konzervatória Ladislav Árvay pod názvom Mestská hudobná škola v Žiline. Na začiatku mala 90 žiakov. Okrem L. Árvaya, ktorý viedol školu a vyučoval hru na husliach, tu pôsobili ešte dvaja učitelia. František Kensch, absolvent videnskej hudobnej vysokej školy, vyučoval hru na klavíri, Zdena Hubschová sólový spev. Keďže popularita školy a záujem o štúdium boli vysoké, riaditeľ Árvay prizýval ďalších pedagógov. V r. 1936 prichádza vyučovať hru na klavíri Izabela Mattyašovská, absolventka Hudobnej a dramatickej akadémie v Bratislave. Onedlho sa stala Árvayovou manželkou a významnou podporou pri rozvoji a ďalšom budovaní školy.

Spevokol Lýra

Stanovy spevokolu boli podpísané 9. apríla 1929 (schválené boli až 9. 11. 1932); vtedajším predsedom sa stal Štefan Pavlač a podpredsedom František Blanár. Spolok mal sídlo v Budatine. Jeho cieľom bolo pestovanie cirkevného a národného spevu. Spevokol bol nepolitický.

Skladal sa z čestných, zakladajúcich a činných členov. Čestných členov volil výbor za zvláštne zásluhy v speve, hudbe či iné vynikajúce vlastnosti. Zakladajúcim členom sa stal ten, kto zaplatil do pokladnice spevokolu aspoň 500 Kčs. Činným členom mohol byť každý, kto dosiahol 18 rokov a koho prijal výbor s podmienkou, že bude platiť poplatky

Okresný výbor schvaľuje spolku Kollár príspevok na stavbu Národného divadla

a zúčastňovať sa na cvičných hodinách. Členom spevokolu mohol byť len občan Československej republiky. Na prijatie do spolku bolo potrebné odporúčanie aspoň dvoch činných členov a prevádzalo sa hlasovaním. Prijatý sa zaväzoval dodržiavať stanovy a iné uznesenia. Člen zostával prijatým, pokiaľ zo spolku dobrovoľne nevystúpil, nezomrel, alebo nebol vylúčený. Členovia Lýry mali výhody a povinnosti: mohli sa bezplatne zúčastňovať večierkov a zábav, ktoré spevokol usporadúval; boli povinní platiť mesačný poplatok 2 Kčs a zúčastňovať sa na vyučovacích hodinách. Jedenkrát ročne sa konala „riadna schôdza“ na ktorej si členovia zvolili výbor na jeden rok, prezreli sa celoročné správy funkcionárov, ustálili sa mesačný poplatok, volili sa čestní a zakladajúci členovia, pojednávalo sa o návrhoch, budúcich predstaveniach alebo o prípadnom rozpustení spevokolu. Spevokol navonok zastupoval predseda, ktorý takisto zvolával schôdzu a rozhodoval v prí-

pade nedorozumenia, o disciplinárnych záležitosťach a mohol napomínať členov, ktorí nedodržiavali zásady. Zástupcom predsedu v jeho neprítomnosti alebo počas choroby bol podpredseda. Takisto bol členom zmierovacieho súdu spolu s predsedom a 4 poverenými členmi. Zapisovateľ vybavoval písomnosti určené predsedníctvom, viedol zápisnice a záznamy o účinkovaní spolku, ktoré potom predostieral na valnom zhromaždení. Za príjmy, prijímanie príspevkov, výdavky a celkové spravovanie majetku spevokolu bol zodpovedný pokladník. Spolupracoval s ním aj účtovník. Kontrola pozostávajúca z dvoch členov dozerala na finančné záležitosti. Zbormajster viedol spev, každý z členov mu bol pri speve podriadený a bez jeho povolenia nemohla byť na ňom nikomu povolená účasť. Spolu s predsedom a zapisovateľom rozhodoval o programe predstavení. Rozpustenie spevokolu mohlo nastať len ak sa na tom zhodla 4/5 väčšina valného ale-

bo mimoriadneho zhromaždenia. V tomto prípade by všetok majetok spevokolu pripadol Dobrovoľnému hasičskému zboru v Budatíne.

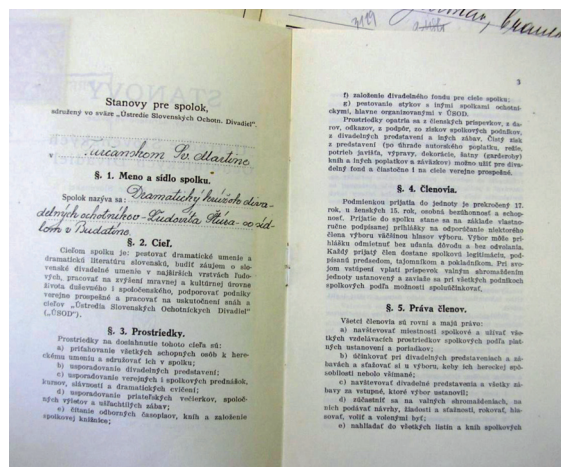
Rímskokatolícky spevokol Palestrína

V r. 1924 v Žiline vznikol Rímskokatolícky spevokol Palestrína. Dňa 17. 5. 1924 boli schválené jeho stanovy, na poste predsedu sa okrem iných vystriedali Ferdinand Grossman a Jozef Maršalko.

Spevokol účinkoval so svojim mužským zborom pri všetkých významnejších národných slávnostiach, ktoré usporiadal okresný osvetový zbor v Žiline a na okolí. Napriek tomu mal problémy s nedostatkom financií na zadováženie nôt a inventáru. Z toho dôvodu poslal 15. júna 1929 žiadosť na okresný úrad o finančnú podporu. Okresný výbor sa uzniesol na udelení príspevku vo výške 500 Kčs. Okrem vlastných koncertov uskutočnila Palestrína napríklad aj koncert ruského emigranta, basistu pána Beljanina v r. 1929.

Kompletný obsah práce:

Úvod	3
1 Metodika	4
2 Vlastná práca	5
2.1 Divadlo na Slovensku	5
2.2 Hudobný život na Slovensku	6
2.3 Divadelné dianie v Žiline 1918 – 1939	7
2.3.1 Spolok divadelných ochotníkov Kollár	7
2.3.2 Dramatické združenie Hviezdoslav	8
2.3.3 Dramatický krúžok divadelných ochotníkov Ludovíta Štúra	9
2.3.4 Divadelný krúžok Jána Palárika	9
2.3.5 Ochotnícky divadelný krúžok Jána Chalupku	10
2.4 Hudobný život v Žiline 1918 – 1939	11
2.4.1 Spevokol Lýra	12
2.4.2 Rímskokatolícky spevokol Palestrína	13
3 Diskusia	14
4 Záver	15
5 Bibliografické odkazy	16
6 Zoznam použitej literatúry	18
7 Zoznam príloh	19
8 Prílohy	
A Dokumenty	
B Obrazová príloha	

Ukážka stanov dramatického krúžku L. Štúra

Zoznam použitej literatúry

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bytči – pobočka Žilina, fond Okresný úrad v Žiline: Evidencia umeleckých spolkov.
 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bytči – pobočka Žilina, fond Okresný úrad v Žiline: Katalógy okresného úradu v Žiline 1923 – 1945.
 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bytči – pobočka Žilina, fond Okresný úrad v Žiline: Prezidiálne spisy.
 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bytči – pobočka Žilina, fond Okresný úrad v Žiline: Stanovy Dramatického krúžku divadelných ochotníkov Ludovíta Štúra.
 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bytči – pobočka Žilina, fond Okresný úrad v Žiline: Stanovy Ochotníckeho divadelného krúžku Jána Chalupku.
 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bytči – pobočka Žilina, fond Okresný úrad v Žiline: Stanovy Spevokolu Lýra.
 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bytči – pobočka Žilina, fond Okresný úrad v Žiline: Zoznam spolkov v žilinskom okrese, 1938.
 ŠMATLÁK, Stanislav et al. Slovensko : Kultúra – 1. časť. Bratislava: Obzor, 1979. 992 s.
 ŠTILLA, Miloš et al. Žilina v minulosti a dnes. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, 1963. 248 s.
 TVRDÝ, Vojtech. Kultúra a osveta. In Nový svet, 1927, roč. 2, č.14 – 16, 154 s.
 URBAN, Bohumil. Hudobná história Žiliny. Žilina: EDIS, 2004. 148 s. ISBN 80-7100-301-9.

O autorke:

Práca Kultúrne spolky v Žiline v období 1. Československej republiky je príspevkom do súťaže od Marty Kasášovej, študentky zo septimy žilinského gymnázia, sídliaceho na Varšavskej ceste 1. Text odborne viedla a konzultovala pedagogička PhDr. Alica Virdzeková

Text je krátený pre prílohu Študentské listy 2/2010.

Foto: Štátny archív Bytča, pobočka Žilina

Príloha Študentské listy 2/2010 bola vydaná i s podporou Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí.